

**Георгій ХОДОРОВСЬКИЙ,
Інга ТИМОФІЙЧУК,
Лілія РОМАН,
Світлана СЕМЕНЕНКО,**
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна),
physiology@bsmu.edu.ua

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК
КАФЕДРИ ФІЗІОЛОГІЇ
ІМЕНІ Я. КІРШЕНБЛАТА
БУКОВИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Ключевые слова: кафедра фізіології ім. Я. Киршенבלата, БДМУ, Я. Киршенבלат, історія розвитку кафедри фізіології.

Ходоровский Георгий, Тимофийчук Инга, Роман Лилия, Семенов Светлана. Становление и развитие кафедры физиологии имени Я. Киршенבלата Буковинского государственного медицинского университета.

В статье исследуются основные этапы становления и развития кафедры физиологии Буковинского государственного медицинского университета с момента основания кафедры и до настоящего времени. В хронологической последовательности рассказывается о заведующих кафедрой в разные годы ее существования, научных достижениях коллектива кафедры, а также об фундаторе научной школы при кафедре физиологии, выдающемся ученом, имя которого носит кафедра – докторе биологических наук, профессора Якове Давыдовиче Киршенבלате.

Першу історичну сторінку кафедра нормальної фізіології Чернівецького медичного інституту перегорнула у листопаді 1944 року. Протягом першого навчального року обов'язки завідувача кафедри виконував Б.В. Андріїв, а з вересня 1945 року для читання лекцій був запрошений завідувач кафедри фізіології тварини і людини Чернівецького університету доцент Д.А. Кочерга. З лютого 1946 до вересня 1952 року кафедрою завідував професор Я.П. Склярів, який фактично створив кафедру. При ньому був організований віварій, операційна, заняття набули практичного характеру.

Професор Яків Павлович Склярів, завідувач кафедри нормальної фізіології з 1946 по 1952 рр., учень професора Ю.В. Фольборта, вів наукові дослідження з фізіології травлення та вивчення умовних рефлексів. У навчальний процес були запроваджені кілька методів вивчення фізіології шлунково-кишкового тракту (З.В. Довгань, Н.П. Семен, А.П. Гречишкіна): фістульні методи на собаках (слинної залози, шлунку, тонкої кишки); вищої нервової діяльності у тварин і людини (камера вироблення умовних рефлексів у щурів, світло- та звуконепроникна камера вироблення умовних рефлексів у людини). Ці методики забезпечували проведення 6-7 практич-

них занять з різних розділів фізіології і проіснували майже до кінця ХХ століття. Їх значення в навчальному процесі важко переоцінити і сьогодні.

З вересня 1952 по серпень 1954 року кафедрою завідував М.В. Семенов. У жовтні 1954 року завідувачем кафедри був обраний доктор біологічних наук, професор Я.Д. Кіршенבלат.

З приходом на кафедру д.біол. наук, професора Я. Кіршенבלата, який мав ще і вищу медичну освіту та великий життєвий і науковий досвід роботи в Інституті акушерства і гінекології АМН СРСР (м. Ленінград), напрямок наукової роботи кафедри нормальної фізіології змінився на вивчення фізіології внутрішньої секреції, проблем нервової регуляції функцій ендокринних залоз. У період його керівництва (1954–1980) кафедра набула потужного розвитку в усіх напрямках, поповнилася новою навчальною апаратурою, обладнанням, таблицями, розпочалася активна підготовка педагогічних кадрів та навчально-методичних матеріалів.

Під керівництвом професора Я. Кіршенבלата було захищено 16 кандидатських і чотири докторських дисертації. Наукова проблема експериментальної та клінічної ендокринології стала провідною у нашому ВНЗ на десятиліття.

У 50-ті роки дуже активно розвивалася проблема взаємодії нервової і ендокринної систем. Особливо запеклі дискусії точилися навколо гіпоталамо-гіпофізрно-гонадної вісі. Якщо трансгіпофізарний шлях сумнівів не викликав, бо вже на той час мав ґрунтовні експериментальні підтвердження, то парагіпофізарна регуляція значною мірою була апріорною і тільки накопичувала наукові факти, які підтверджували її існування, зусиллями Кіршенблата Я.Д., Альошина Б.В., Акмаєва І.Г., Науменка Є.В., Резнікова О.Г. та їх учнів. Наразі – це вже хрестоматійний факт, а на той час це була революційна концепція.

Внаслідок зміни наукового напрямку досліджень кафедри навчальний процес збагатився читанням 3-х лекцій, проведенням кількох практичних занять з ендокринології і двома посібниками: «Общая эндокринология» (1965) і «Практикум по эндокринологии» (1969). У той час ці книги були єдиними в СРСР навчальними посібниками для студентів медичних ВНЗ і біологічних факультетів.

Окрім вищезгаданого професор Я. Кіршенблат був не лише видатним науковцем, але й активним популяризатором науки. Активна участь у роботі товариства «Знання» доповнювалася плідною співпрацею з журналами «Природа», «Знание – сила» та іншими тогочасними науково-популярними виданнями. Заслуги Я.Д. Кіршенблата були гідно оцінені суспільством, він був нагороджений орденом «Знак Пошани» та багатьма медалями. Серед них особливо дорогою для нього була медаль «За оборону Ленінграда».

Ім'я Я. Кіршенблата занесено до галереї фундаторів наукових шкіл Буковинського державного медичного університету. Заснована щорічна студентська стипендія імені професора Я.Д. Кіршенблата. Його ім'я носить кафедра фізіології БДМУ.

На початку 60-тих років минулого століття в розвиток наукових досліджень з профілем фізіології нейроендокринної взаємодії на кафедрі була організована нейрофізіологічна лабораторія (Г.І. Ходоровський, Н.М. Малишенко, В.Ф. Мислицький), яка суттєво вплинула на навчально-методичну роботу кафедри і мала істотний вплив на подальший рівень навчального процесу. Стимулювала викладачів до розширення і поглиблення знань з електрофізіології, створила для студентів нові можливості для оволодіння знаннями з фізіології людини. Зазначене проявилось в проведенні нових практичних занять із загальної фізіології (біоелектричні струми спокою і дії), кровообігу (осцилографія і плетизмографія у людини і в щура), центральної нер-

вової системи (електроенцефалографія, стереотаксична техніка із вживленням мікроелектродів в структури головного мозку з метою їх стимуляції чи руйнації), дихальної системи (пневмографія, спірометрія), обміну речовин і енергії (спірометабографія). Впровадженню зазначених практичних занять в навчальний процес сприяли наукові дисертаційні дослідження, які виконувалися В.Ф. Мислицьким, В.І. Ясінським і Н.М. Малишенко. Функціонування електрофізіологічної лабораторії дала можливість поповнити практичні з розділу «Інтегративна фізіологія» (одночасний запис на електроенцефалографі EEG, ЕКГ і пневмограми; запис біоритмів мозку у вільній поведінці щура із вживленими в головний мозок електродами під'єднаними до радіопередатчика, зафіксованими на спині щура)¹.

У 80-ті роки ХХ століття науково-навчальна робота кафедри нормальної фізіології поповнилася новими можливостями. Був створений електромеханічний пристрій (прообраз комп'ютера), який задавав студенту запитання і оцінював його відповідь. Такими пристроями була оснащена окрема класна кімната. Перелік практичних занять на людині поповнився рефлексометрією. Створений на кафедрі унікальний електронний прилад на рівні винаходу рефлексометр (Г.І. Ходоровський), фіксував на табло цифрової індикації 4 характеристики сухожильного рефлексу (колінного, ахілового). МОЗ України прийняло рішення про промислове виробництво рефлексометра. Один із таких приладів функціонує на кафедрі до цього часу. Лекційний курс будувався на принципі графологічних структур, що давало студенту бачити з початку лекції її структуру, послідовність і зв'язки окремих елементів лекції.

У 1981 році на Всесоюзній нараді завідувачів кафедр нормальної фізіології в Суздалі було запропоновано (В.Г. Зілов – Перший Московський медінститут, Г.І. Ходоровський – Чернівецький медичний інститут) ввести до Державної програми з фізіології 4 години лекційного курсу по фізіології репродукції людини. Пропозиція була схвалена всіма учасниками наради. Нарада також ухвалила список авторів з написання підручника і посібників з нормальної фізіології, а також склад союзної проблемної комісії СРСР з нормальної фізіології, до яких був включений завідувач кафедри фізіології Чернівецького медичного інституту (Г.І. Ходоровський). Наступне засідання Союзної проблемної комісії відбулося на кафедрі фізіології ЧМІ, у порядку денному якої було питання «Вивчення досвіду навчально-методичної роботи викладання розділу з фізіології ендокринних залоз в ЧМІ». У 1988 році

видавництвом «Медицина» (Москва) були опубліковані книги у співавторстві Г.І. Ходоровського: «Руководство к практическим занятиям по физиологии», «Физиология плода и детей»²

У 90-х роках ХХ століття почала суттєво мінятися методологія і методика викладання і вивчення студентами фізіології людини. До цього спонукало два суттєвих процеси глобального масштабу. По-перше, стрімке впровадження засобів електроніки в життя людини загалом і в навчальний процес зокрема. По-друге, рух людства по захисту хребетних тварин, яких використовують в експериментальних та інших наукових цілях (Європейська конвенція. Страсбург, 1986). Фізіологія практично почала втрачати свою класичну сутність, як експериментальна наука³.

На сьогодні на кафедрі працюють три професори (д.мед.н. С.С. Ткачук – завідувач кафедри, д.мед.н. Г.І. Ходоровський, д.біол.н. В.І. Швець), чотири доценти (С.І. Анохіна, О.В. Кузнєцова, І.Р. Тимофійчук, О.В. Ясінська), 5 асистентів: Гордієнко В.В., С.І. Боштан, М.А. Повар, Т.П. Савчук, С.Б. Семененко. Викладачі кафедри навчають фізіології студентів чотирьох факультетів зі спеціальностей: «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медична психологія», «Клінічна фармація», «Стоматологія», «Медична сестра (бакалавр)», «Лабораторна діагностика».

Останнє десятиліття ознаменувалось значними змінами і реформами в системі вищої медичної освіти усього світу, України і, звичайно у стінах Буковинського державного медичного університету. Науково-технічний прогрес породив протиріччя між зростаючими обсягами наукової інформації і обмеженими термінами підготовки фахівців, а також лімітом психофізіологічних можливостей студентів. Для розв'язання такого протиріччя був практично єдиний шлях – інтенсифікація навчального процесу за рахунок переносу акценту на самостійну роботу студентів. Це вимагало нових підходів до організації навчально-виховного процесу. Його базовою складовою стали рівень сучасної науки, новітні методики, впровадження інноваційних методик викладання⁴. Важливою складовою, якій підпорядкований процес навчання на кафедрі фізіології, є формування інтересу до спеціальності лікаря, наполягання на тому, що знання фізіології людини створює основу формування клінічного мислення⁵

На кафедрі вдало поєднуються як теоретичний контроль знань студентів, так і набуття студентами практичних навичок, особливо тих, що використовуються в клініці. Адже саме практичні роботи з фізіології є першою

сходиною, яка вводить студента у світ клінічної медицини, дозволяє відчутти вагомість теоретичних знань, безпосереднє прикладне значення їх у клініці. Так практичні навички з розділів «Фізіологія крові», «Фізіологія кровообігу», «Фізіологія дихання», «Фізіологія сенсорних систем» передбачають самостійне проведення аналізу донорської крові, перкусії границь серця, топографічної і порівняльної перкусії легень, аускультатії легень та тонів серця, визначення гостроти і поля зору, гостроти слуху та інші; їх студенти засвоюють один на одному. Ознайомлення з електроенцефалографією, мастікаціографією, гнатодинамометрією, комп'ютерною томографією носить лише теоретичний характер.

Досягти успіху у вирішенні проблем сучасної стоматології, фармації, лікарської справи можна лише досконало вивчаючи фізіологічні основи, що значною мірою залежить від підготовки медичних фахівців та організації практично-орієнтованому навчанню у студентів стоматологічного та фармацевтичного факультетів. Задля досягнення цієї мети колектив кафедри постійно працює над удосконаленням наукової та навчальної роботи, що виявляється у її плідній видавничій діяльності. Впродовж останніх п'яти років колективом авторів було видано: посібник «Фізіологія в тестах», навчально-методичний посібник «Нормальна фізіологія» для студентів зі спеціальності клінічна фармація, посібник «Фізіологія» (за редакцією Г.І. Ходоровського, С.С. Ткачук, В.І. Швеця) – для студентів зі спеціальності лікувальна справа, «Основи психофізіології» (Н.С. Карвацька, Г.І. Ходоровський, В.І. Ясінський, В.І. Швець), «Психофізіологія» (Н.С. Карвацька, Г.І. Ходоровський), «Основи імунології» (співавтор С.С. Ткачук), «Структурований довідник з біології» (співавтор С.С. Ткачук), «Практикум з нейрофізіології і ендокринології» для англійських студентів (Г.І. Ходоровський), «Англійська мова для медиків» (співавтор Г.І. Ходоровський). Усі наведені книги рекомендовані до друку ЦМК МОЗ України для студентів медичних ВНЗ IV акредитації.

Формування інформаційно-технологічного суспільства потребує вкладення значних фінансових ресурсів в навчальний процес як зі сторони держави, так і зі сторони тих, хто навчається, а також докорінних змін в соціально-економічному і духовному розвитку держави, які в сукупності будуть формувати лікаря нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі вищої освіти та

необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір.

ЛІТЕРАТУРА

¹ Вакарчук І.О. Вища освіта України – Європейський вимір. Стан, проблеми, перспективи / І.О. Вакарчук // Вища школа. – 2008. – №3. – С. 13-18.

² Буковинська державна медична академія: становлення, перспективи розвитку / В.П. Пішак, М.Ю. Коломоєць, І.Й. Сидорчук, Н.І. Зорій, Ю.Т. Ахтемійчук та ін. // Чернівці, 2004. – С. 153.

³ Там само. – С. 19.

⁴ Василь Кремень Освіта і наука України / В. Кремень. – Київ, 2004. – 196с.

Вища освіта України – Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / Матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України від 21 березня 2008 року // Вища школа. – 2008. – №4. – С. 91-110.

⁵ Бойко А. Проблеми розвитку української освіти в умовах євроінтеграції / А.Бойко // Вища освіта України. – 2008-№2. – С. 34-39.

Khodorovskyi Georgiy, Tymofijchuk Inga, Roman Liliya, Semenenko Svitlana. FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE DEPARTMENT OF PHYSIOLOGY NAMED AFTER Y. KIRSHENBLAT OF BUKOVINIAN STATE MEDICAL UNIVERSITY.

The article deals with the main stages of formation and development of the Department of Physiology of the Bukovynian State Medical University since its inception to the present time. In chronological order there have been described the activity of heads of department through the years of its existence, as well as the scientific achievements of the department staff, special attention is paid to the founder of scientific school at the Department of Physiology the outstanding scientist, by whose name the Department is named – Doctor of Biological Sciences, Professor Jacob Davidovich Kirshenblat.

The Department of Physiology Chernivtsi Medical Institute was established in November 1944. During the first school year the duties of the head of the department were executed B.V. Andriyiv, and from September 1945 D.A. Kijcherga, head the Department of Physiology and Animal Rights of Chernivtsi University, associate professor was invited to lecture. From February 1946 to September 1952 the department was headed by

professor Y.P. Sklyarov, who actually created the department. From September 1952 to August 1954 the chair was headed by M.V. Semenov. In October 1954 professor Y.D. Kirshenblat was elected head of the department. With the advent of Doctor of Biological Sciences, who had also higher medical education and a great life and scientific experience in the Institute of Obstetrics and Gynecology of the Academy of Medical Sciences of USSR (Leningrad), the direction of research of the department of normal physiology changed to studies of the physiology of endocrine problems of nervous regulation of the endocrine glands. During his leadership (1954-1980) the Department has acquired strong development in all directions, supplemented by new training equipment, equipment, tables, began active training of teachers and preparation of teaching materials.

Under the supervision of Professor Y.D. Kirshenblat there were defended 16 candidate and 4 doctor dissertations. The scientific problem of experimental and clinical endocrinology became the leading one in our university for decades.

Key words: *Department of Physiology by Y. Kirshenblat, BSMU, J. Kirshenblat, history of the Department of Physiology.*